

Handan İNCİ ile Söyleşi

Konuşan:
Mehmet ÖZTUNÇ

1986'da İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede Prof Dr. Zeynep Kerman danışmanlığında Yüksek Lisans ve Doktora dereceleri aldı. 1993'ten bu yana Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde başlangıcından günümüze Türkçede roman ve hikâye türlerinin gelişimi üzerine lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeşitli dersler vermektedir. Çalışma alanları içinde Türkçenin ilk romanları, edebiyat tartışmaları, Ahmet Mithat Efendi, Beşir Fuat, Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay, Tomris Uyar başta gelmektedir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde ilkinin 2014 Nisan ayında Ayfer Tunç üzerine düzenlediği "Çağdaş Edebiyat Akademi Yaklaşımları" adı altında bir etkinlik yürütmektedir.

Tanpınar'ın bütün romanlarının temelinde ölüm korkusu, varoluş endişesi, sanatın ölümsüzlüğü ve aşkın olgunlaştırma potansiyeli var.

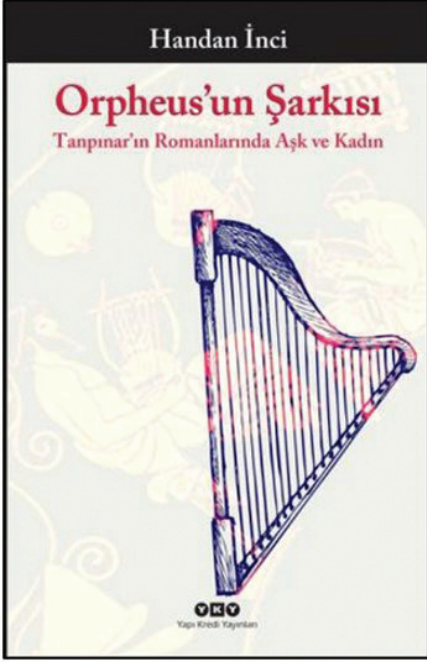
- **Ahmet Hamdi Tanpınar konusunda birbirinden yetkin çalışmalara imza attınız. Tanpınar'a ilginiz ve yöneliminiz nasıl başladı?**

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okuyan öğrencilerin yolu Tanpınar'dan mutlaka geçer. Üstelik benim gibi İstanbul Üniversitesinden yani Tanpınar'ın ders verdiği bir bölümden mezunsanız ilginiz daha çabuk uyanıyor. Doktora hocam Prof. Dr. Zeynep Kerman, bildiğiniz gibi Tanpınar'ın asistanı Mehmet Kaplan'ın öğrencisidir ve Tanpınar'ın mektuplarını, makalelerini, günlüğünü yayıma hazırlamıştır. Ama benim Tanpınar'a asıl yönelişim mesleki değil kişisel ilgiyle başladı. Tanpınar'ı sadece edebiyatımız için “önemli” bulduğum için değil, kendim için “değerli” bulduğumdan derinlemesine okudum ve büyük bir istekle çalıştım üzerinde. Tanpınar üzerine bir araştırma yapıyorsam günlerce kütüphaneden çıkmayabilirim. Nitekim hakkında ne yazıldığını okumak isterken oluşan *Bir Gül Bu Karanlıklarda* kitabı da böyle çıktı ortaya. Tanpınar bana her şeyden önce İstanbul'u sevmeyi öğretti. Ben bu şehirde doğmadım, ama Tanpınar beni İstanbullulaştırdı. Onu okuduktan sonra yaşadığım şehre dikkat etmeye başladım. Bu açıdan hayatıma büyük bir boyut kazandırmıştır. Kimilerinin süslü bulunduğu üslubundan da, pek az sözü edilen çarpıcı bir zekâ örneği mizahından da (*Saatleri Ayarla-*

ma Estitüsü dışındakilerden söz ediyorum) büyük bir haz duyarım. Sevdiğiniz, çok okuduğunuz bir yazar hakkında giderek bazı sorularınız oluşuyor. Hani karşı karşıya olsanız sormak isteyeceğiniz türden sorular. *Orpheus'un Şarkısı* da Tanpınar'la konuşmak istediğim bir sorudan yola çıktı. Siz neden hep aynı erkeği, aynı kadını, aynı aşk hikâyesini anlatıp duruyorsunuz diye sormak istedim kendisine.

- **Tanpınar üzerine yayımladığınız son çalışmanız *Orpheus'un Şarkısı*'nda büyük yazarın romanlarında aşk ve kadın konularını ele alıyorsunuz. Tanpınar, aşk ve kadın bağlamlarında edebiyatımıza yeni bir bakış, yaklaşım geliştirebilmiş midir? Ya da böyle bir arayış içinde olmuş mudur?**

Tanpınar'ın bu konuda edebiyata yeni bir bakış getireyim gibi bir derdi olduğunu hiç zannetmiyorum. Aşkı ve sevilen kadınları romanlarının merkezine yerleştirmesi, Tanpınar için çok önemli bir başka konu olan “kendini gerçekleştirmek” meselesiyle ilgilidir. Tanpınar'ın bütün eserlerinde derin bir ölüm endişesi vardır. Ona göre ölümle sona eren hayatı anlamlı bir sürece çevirebilmek için tek çıkış yolu kişiyi ölümsüzleştirecek sanatsal yaratıcılıktır. Aşk ve kadın da burada devreye girer. Çünkü aşk, erkeğin varlığı başka türlü ve daha derin bir şekilde algılamasını sağlayan, ona bir yücelme ve doluluk

sağlayan, onu yazma yetkinliğine ulaştıran bir deneyimdir. Ancak bu deneyimin sanatsal verime dönüşebilmesi için mutlaka ayrılıkla sonuçlanması ve ayrılığın erkeğe “acı bir lezzet” duyurması gerekir. Kavuşma imkânı kalmamış sevilen kadınlar, onları hatırlayarak geçen zaman, erkeği olgunlaştırıyor ve yazabilme aşamasına getiriyor. Bu nedenle Tanpınar’ın bütün romanları, istisnasız olarak, bitmiş bir aşkın ardından başlar ve roman boyunca bir yandan aşkın acı tatlı anıları içinde yaşarken bir yandan da bir kitap yazmak için uğraşır erkekler. Bu erkek yalnızdır. Çünkü bu düşünceye göre kişiyi ölümsüzlüğe götürecek sanat eserini üretebilmek için hayatın harcanması gerekir, yani bütün dünyevi mutlulukları bir kenara iterek kişinin kendini sadece sanatına ve yazı-

ya adaması. Bu nedenle romanlarındaki erkekler hiçbir zaman evlenmeye, düzenli bir hayat yaşamaya, gündelikleşmeye yanaşmazlar, onlara yaratıcı bir enerji verdiklerini düşündükleri kırık bir aşk hikâyesinin anıları içinde dolaşmayı seçerler. Ben buna kitabımda “poetik çıkar” dedim. Tanpınar’ın kadını ve aşkı, deyim yerindeyse bu anlamda “kullanırken” aslında bildiğimiz anlamda cinsiyetçi bir yaklaşımdan çok estetik bir yaklaşımı sergiliyor. O sadece kadını değil, *Huzur*’daki cümleyle söylersem “kuru bir yaprak gibi yaktığı” kendi hayatını bile “poetik çıkar”ı için kullanır. Ama bu dizgeyi sadece erkek karakterler üzerinde kurgulaması, sanatsal yaratıcılığı, varoluş kaygısını sadece erkeklere has bir durum olarak işleme bana göre Tanpınar’ın romanlarındaki en problemli noktalardan biridir.

- ***Tanpınar için aşkın bir amaç olmaksızın çok bir araç olduğunu Huzur’dan aldığınız, “hayatın peteğinden şiiri süzmeye yarayan çok etkili bir araçtı.” sözleriyle sık sık vurguluyorsunuz. Böyle bir yazarı, aşk bağlamında ele almak riskli, sakıncalı bir durum oluşturmadı mı?***

Bir yazarı istediğiniz her açıdan ele alabilirsiniz. Bunun bir sınırı, riski veya sakıncası yoktur. Sadece soruyu doğru sormanız ve bulduğunuz cevabı da okurunuzu ikna edecek şekilde yazabilmeniz gerekir. Ben Tanpınar’a kadınlara ve erkeklere neden kırık, acılı aşklar yaşattığını sordum. Romanlarındaki aşk ilişkileri bir okur olarak beni ikna etmediği için bu konunun üzerine gittim. Yazarın

neden hep aynı hikâye kalıbını kullandığını sorguladım. Erkeklerin bu kadar sevdikleri kadınları yarı yolda bırakmalarının ve romanların kitap yazmakta olan bir erkeğin aşk acısıyla başlamasının nedeni ne olabilirdi? Tanpınar gibi büyük, güçlü bir romancı neden bu konuyu tekrarlaya tekrarlaya yazıyordu? Sonuçta romanlarından ve diğer metinlerinden edindiğim verilerle ulaştığım sonucu ortaya koydum. O da şuydu: Tanpınar'ın bütün romanlarının temelinde ölüm korkusu, varoluş endişesi, sanatın ölümsüzlüğü ve aşkın olgunlaştırma potansiyeli var. Evet, Tanpınar'la özdeşleşmiş öteki meseleler diyebileceğim Batılılaşmanın gündelik hayat zevkimize yansımaları, şehrin kimlik kaybına uğraması, eskiyle nerede nasıl buluşabileceğimiz ve benzeri kültürel ya da daha geniş bir uygarlık çerçevesinden bakılabilecek sorunlar da işleniyor bütün romanlarında ama temel meselesi bana göre varoluşsaldır. Tanpınar üzerine yapılan incelemelerde çoğunlukla sözünü ettiğim bu tür sosyolojik veya tarihsel konulara bakılıyor. Elbette Doğu-Batı çatışması Tanpınar değerlendirmeleri için yanlış bir hareket noktası değil, düşüncesinin ve eserinin çok önemli bir yönünü oluşturur bu karşılaştırma, ama yazara sadece bu noktadan bakarsak eksik kalır Tanpınar. Onu, tarihsellikten çıkarıp daha evrensel bir zemine taşıyan “varoluş” konusuna işaret etmeye çalıştım ben. Ele aldığım kadın, aşk ve sanat temaları da Tanpınar'ın varoluşla ilgili düşünceleriyle şekilleniyor.

- Murat Gülsoy, 602. Gece adlı eserinde, “Tanpınar, bütün yapıtında zamanı geri almak, kayıp annenin olduğu zamana

Mümtaz'ın geçmişe düşkünlüğü, eski kültürü, eski yaşantıyı sık sık anması, bir medeniyet projesinden çok ölüme karşı koyuş biçimidir.

geri dönmek için yazdı, yazarak kurduğu dünyalarda kendisine benzeyen karakterlerini o imkânsız aşkın peşine düşürdü, onlar bu aşkı geçmiş zamanın kültürü içinde bulduklarında neredeyse metafizik bir kendinden geçişle daha çok bağlandılar o kurban kadınlara, kayıp aşklara. O kadınlar ki, her biri Tanpınar'a eksikliğini yansıtan birer yalnızlık aynası olmuşlardı.” şeklinde bir değerlendirmede bulunuyor. Tanpınar'ın ideal kadın tipolojisinde siz de kayıp annenin zamanına dönüş biçiminde bir arayış gözlemlediniz mi? İdeal kadın, Tanpınar'ın anne figürü ile ne denli kesilir, benzeşir?

Tanpınar'ın şiirlerinde ve bütün olarak edebiyatında kayıp annenin etkisi üzerinde epeyce duruldu. Sanırım bu konuya ilk dikkat çeken Mehmet Kaplan'dır *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*'nda şiirlerini tek tek incelerken onda kuvvetli bir anne özleyişi bulur. Tanpınar annesini on beş yaşında kaybetmiştir. İlk şiirlerinden birinde bu kaybın acısını anlatır. Annenin ölümü herkesin hayatını derinden etkileyen bir deneyimdir. Yazar da bundan uzak değil. Sanatına şu veya bu şekilde girmesi normal. Ancak yazarın bütün estetiğini şekillendiren bir etkiden söz ediyorsak, ben Tanpınar'da bu düzeyde bir anne sorunu olduğunu düşünmüyorum. Daha doğrusu bunu romanlarında göremiyorum.

rum. Annesini özleyen, onun yokluğunun açtığı boşluğu doldurmaya çalışan, bu kayıpla baş etmeye çalışan erkekler yok bu romanlarda. Aksine, hepsi annesine doymuş, onunla çok iyi ilişkileri olan kişiler. Sadece Mümtaz erken yaşta kaybediyor annesini ama burada asıl deneyim, daha önce babasını kaybettiğinde de karşısına çıkan ölüm korkusudur. Mümtaz ölümden, yok olmaktan, o karanlıktan çok korkar. Babasını ve annesini küçük yaşta kaybetmesi onu bu gerçekle erkenden yüzleştirmiştir. İçinde açılan boşluğu, İhsan'ın da yardımıyla başka şeylerle doldurur. Bu başka şeyler içinde şiir, geçmiş zaman hikâyeleri, sanat, giderek aşk ve kadın yer alacaktır. Mümtaz'ın geçmişe düşkünlüğü, eski kültürü, eski yaşantıyı sık sık anması, bir medeniyet projesinden çok ölüme karşı koyuş biçimidir. Mümtaz, zamanı çoğaltmak ve ömrün sınırlı çemberini kırıp aşmak için geçmişe kaçar. Güzel kadınlar ve aşk, (onlara bağlı olarak sanat, eşya ve şehir) Mümtaz'ı geçmişe ya da başka başka “yaşanmış hikâyelere” taşıyan araçlardır. Tanpınar'ın romanlarında bir kadına aşırı bağlanma temasını anneye duyulan özlemle açıklamak çok isabetli görünmüyor bana. Bu erkekler kendilerine sıcak bir ev verecek anaç kadınlara değil, acı çektiren, tapılırcasına sevilen “ilahe” kadınlara yönelirler. Sevdikleri kadınların aynı zamanda eski

kültürün bütün özelliklerini yansıtan “tılsımlı ayna”lar olduğu ve bu kadınların kayıp geçmişe duyulan hayranlıkla birlikte sevildiği söylenebilir. Ancak bunu da Tanpınar’ın “kayıp”la ilişkisi ve bir roman malzemesi olarak aşkın poetik amaçlara hizmeti içinde değerlendiriyorum ben.

- *Orpheus’un Şarkısı’na baktığımızda Tanpınar’ın kadın kahramanları daha çok “erkeğin gözüyle” anlatıldığına ve yerinin erkeğinin yanı olduğuna ve daha tali kahramanlar olarak konumlandırıldıklarına dair gözlemlerde bulunabiliriz. Tanpınar’ın romanlarındaki medeniyet vurgusunu hesaba kattığımızda bu durum, Doğu medeniyet kurgusu içinde kadının daha geri planda kalan bir toplumsal aktör olmasıyla ilgili midir?*

Tanpınar kadının toplumsal sorunlarıyla hiç ilgilenmemiştir diyebilirim. Kadını toplumun yarısını oluşturan bir cins, geleneklerin belirlediği sosyal hayatında kimi sorunları olan bir medeniyet figürü gibi algılamaz. Kadın onun için sadece âşık olunacak, haz veren, güzel, derinleştirici bir yaratıktır. Tabii bu durum sözünü ettiğim “rüya kadınlar”da yani ideal kadın anlayışında böyle. İkinci derecedeki kadınlarda daha farklı boyutlar da kazanıyorlar.

Tanpınar’ın kadını toplumsal sorunlarıyla, medeniyet konusu etrafında işlediği tek kitap *Sahnenin Dışındakiler*’dir diyebilirim. Bu romanda Batı hayranı Kudret Bey’in gözünden aktarılan bir sahnede kadın ve örtünme konusuna değindiğini görüyoruz. Ayrıca Sabiha etrafında kadının iş hayatına girmesi, özgülleşmesi

Tanpınar’ın kadın idealizasyonunda okuyan, düşünen, sorgulayan, meseleleri olan kadınlar yoktur. Kadınların geri planda kaldığı görünüyorsa bunun nedeni Doğu medeniyetinin çizdiği sınırlar değil, yazarın kadına çizdiği estetik sınırlardır.

konularına da açılmıştır. Ancak bu konuda bakış açısı son derece ironiktir. II. Meşrutiyet ile artan ve gelişen kadın hakları konusunu neredeyse karikatürize ederek işlemiştir Tanpınar. Onun idealize ettiği, derin bir aşkla bağlanılan roman kadınları (Sabiha hariç) toplumsal meselelere ilgi duymazlar. Tanpınar’ın kadın idealizasyonunda okuyan, düşünen, sorgulayan, meseleleri olan kadınlar yoktur. Kadınların geri planda kaldığı görünüyorsa bunun nedeni Doğu medeniyetinin çizdiği sınırlar değil, yazarın kadına çizdiği estetik sınırlardır. Tanpınar, Macide gibi, Nuran gibi az konuşan, kendini öne sürmeyen, aşkı büyük bir olgunlukla kabul eden, erkeğe hükmetmeyen kadınları idealize ediyor, Sabiha gibi varoluşsal kaygılarla kendisine ve çevresine sıkıntı kaynağı olanları değil. Tanpınar’ın bu kadınlar içinde sadece Sabiha’yı “karanlık bir uçuruma” göndermesinin nedeni de bu olabilir.

- *John Fowles kadın kahraman meselesi üzerine konuşurken, “Yazarken, bir romandaki kadın kahramanın diğer romandaki kadın kahramanla aynı kadın olduğunu sık sık hissedirim. Dışsal karakter yönünden yeterin-*

Tanpınar'ın "eksiklik" vehmedilen romanları, birbirlerini tamamlayarak bir bütünlüğe ulaşıyorlar.

ce farklıydılar belki; fakat benim için onların hepsi bir ailedir- tek bir kadındır aslında." diyor. Siz de Orpheus'un Şarkısı'nın önsözünde "Okumalarım derinleştikçe, yinelemelerin neredeyse bir şablona dönüştüğü ve hayret verici ortak noktalar taşıdığı açığa çıkıyordu. Tanpınar bu dört kitapta sanki hep aynı kadını, aynı şekilde yaşanan aşkı anlatmakta, daha doğrusu tek bir romanı yazmaktaydı." şeklinde bir yaklaşımda bulunuyorsunuz. Aynı kadını anlatmak sizin Proustvari bir bütüncül roman dünyası iddianızı güçlendirirken aynı zamanda bir zaaf olarak da ele alınmaz mı?

Kitapta sıklıkla tekrarladığım bir görüş de bir yazarın hep aynı romanı yazdığıdır. Demek istediğim, bütün büyük yazarların aslında belirli bir meselesi olduğu, kitaplarında (roman, tiyatro, öykü...) bunu değişik açılardan, farklı tekniklerle işledikleridir. Bu bir zaaf değil tutarlı bir bütünlüktür bence. Dostoyevski derken, Kafka derken konularıyla, işlediği meselelerle bu tür sınırlı ve belirli bir roman dünyasından söz ediyoruz aslında. Tanpınar da bir "roman dünyası"na sahiptir. Bu bütünlük içinde kimi temalar, kişiler, fikirler tekrar tekrar

karşımıza çıkabilir. Söz gelimi, sevilen kadınlarında hep aynı kadını anlatmıştır. Atiye, Sabiha, Nuran, Leyla fiziksel özellikleriyle, düşünce ve davranışlarıyla birbirlerine çok benzerler. Erkekler de öyle: Behçet Bey, Celal'e, Mümtaz'a ve Selim'e dağıtmıştır özelliklerini. Bunlar hep birlikte yazarın hayatından ve deneyimlerinden izler de taşırlar. Ancak şu önemlidir: kitabımda daha ayrıntılı ortaya koyduğum, sizin de sözünü ettiğiniz "hayret verici benzerlikler" ancak çok ayrıntılı bir okumada açığa çıkıyorlar. Elbette Tanpınar'ın romanları arasındaki bağlar ve akrabalıklar her iyi okurun dikkatini çekmiştir ama bu benzerlikleri bu derece ince ayrıntılarda tekrarlamasını beklemiyordum. Tanpınar'ın romancı gücü de bu tür benzerlikleri kitapların içinde ustaca eritiyor zaten.

• *Mahur Beste, Sahnenin Dışındaki, Huzur ve Aydaki Kadın'da bu bütüncül roman tezinizi temellendirirken Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü parantezin dışında bırakıyorsunuz. Saatleri Ayarlama Enstitüsü hangi özelliğiyle daha ayrı ya da ayrıksı bir yerde durmaktadır?*

Dışarıda bırakıyorum ama çok başka bir şekilde de bağlıyorum külliyyata. Hayır, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* Tanpınar'ın diğer dört romanından hiç de başka türlü, değişik, farklı bir kitap değil bence. Bu beş romanı maskenin gülen ve ağlayan yüzlerine benzetiyorum. Tanpınar dört romanında bir yandan derin bir aşk acısı yaşarken, bir yandan da bazı toplumsal konular üzerinde kafa yoran, Doğu-Batı çatışmasının yol

açtığı kimlik konusuna odaklanan insanları anlatır ya, işte bütün bu temalar ne bir eksik ne bir fazla aynı kadroyla *Saatleri Ayarlama*'da da vardır. Ancak bu defa aynı malzemeyi başka bir dille, farklı bir bakış açısıyla yazmıştır. Diğer dört romana hâkim olan trajik atmosfer, *Saatleri Ayarlama*'da komediye döner. Konu aynı fakat yorum ve ifade biçimi farklıdır. Böylece aslında beş kitap (yani *Mahur Beste*, *Sahnenin Dışındakiler*, *Huzur*, *Aydaki Kadın* ve *Saatleri Ayarlama Ensütüsü*) birbirlerinin tersi/düzü olarak külliyyatı tamamlıyorlar. Diğer dört romanında bazı meseleleri ciddi ciddi tartışırken aynı zamanda aşk merkezinde bir bütünlük duygusuna ulaşmaya çalışan erkek burada, düşüncenin şirazesini dağıtmış, fikir yerine saçma sapan girişimlere saplanmış, iç dünyası paramparça ve daha da önemlisi, aşkıyla soytarılaşmış biridir. *Saatleri Ayarlama*'yı ayırksı yapan aynı malzemeyi bambaşka bir şekilde inşa etmesi, deyim yerindeyse diğer romanlarda kurmaya çalıştığı yekpare dünyayı yıkması, tersyüz etmesidir. Bu romanı *Orpheus'un Şarkısı*'na almama nednim de içinde Tanpınar'ın "aşk ve ideal kadın" modelinin bulunmamasıydı. Sadece bir dipnot değişiminde kaldı.

• **Jale Parla'nın Don Kişot'tan Bugüne Roman adlı eserinde, "Mahur Beste, hem kendisi eksik bir metindir hem de Huzur ve Sahnenin Dışındakiler'deki gölgesiyle, o metinlerin de tamamlanmamışlığının bir göstergesidir." diyor. Mahur Beste'nin gölgesi niçin Tanpınar romanlarının üzerinden hiç gitmez?**

Mahur Beste bir roman kahramanı gibi üç romanın da içinde dolaşır. Bana kalırsa, tamamlama imkânı bulsaydı *Aydaki Kadın*'a da ulaşacaktı bu ses. Çünkü *Huzur*'un tefrikasında yoktur. *Mahur Beste*'yi de Behçet Bey'i de sonradan eklemiştir Tanpınar. Bu müdahalenin de gösterdiği gibi Tanpınar kitapları arasında organik bağlar kurarak parçalardan oluşmuş büyük/tek bir romana ulaşmak istemiş. Proust'a benzettiğim nokta da burasıydı. Hem, bilirsiniz orada da tekrar eden bir müzik parçası vardır ve *Mahur Beste* gibi, gerçekte olmayan, roman için kurgulanmış bir bestedir. Eksiklik konusuna gelince... Ben Tanpınar'ın metinlerinin "eksik" olduğu konusunda ikna olmuş değilim. Romanda "tam"lık düşüncemiz on dokuzuncu yüzyıl romanı gibi başı sonu belli metne dayanımı-

yorsa, bu romanlar neye göre “eksik”tir? Üstelik *Huzur*’da buna en güzel cevabı da yazarın kendisi vermiştir. Şöyle diyor: “*Bir hikâyenin behemehâl bir yerde başlayıp bir yerde bitmesi, behemehâl kahramanların kesif şekilde, döşenmiş bir rayda yürüyen bir lokomotif gibi yürümesi lazım mı? Belki hayatı zemin gibi alması, onu birkaç kişinin etrafında toplaması yeter.*” Başta *Mahur Beste* olmak üzere, Tanpınar’ın bütün romanları bu model üzerinde ilerler. Hayatı zemin alır ve onu birkaç kişi etrafında toparlar. Böyle baktığımızda, ben *Mahur Beste* için herhangi bir “son” yazılamayacağımı düşünürüm. Her romanın tekniğini konusuyla birlikte getirdiğini söyleyen Tanpınar, *Mahur Beste*’yi de konusu gereği böyle bitirmiş olabilir. Çünkü bir portreler galerisi olan *Mahur Beste*’nin yapısal olarak alışılmış biçimde sonlandırılması imkânsızdır. Doğrusal bir çizgide yol alan ve bir sonuca ulaşmayı hedefleyen inşa yönteminin aksine, yan yana sıralanmış bölümler hâlinde kurulmuştur. Belki daha başka portreler girebilirdi kitaba ama yine bu şekilde bitecekti. Evet, her boşluğu doldurulmuş, kıyısı köşesi bezenmiş, hikâyeleri sona erdirilmiş, kıssadan hissesi çıkarılmış romanlar değildir Tanpınar’ın romanları. Böyle bir bütünlük beklemek bana Tanpınar’ın büyük projesini düşününce doğru gelmiyor. Çünkü Tanpınar’ın “eksiklik” vehmedilen romanları, birbirlerini tamamlayarak bir bütünlüğe ulaşıyorlar. Bakın Behçet Bey, Tanpınar’ın üç romanına birden dağılmış hayatıyla en iyi işlenmiş roman kişilerinden biridir.

Tanpınar kendisini daima göz hapsinde tutar, en acımasız dikkatlerle durmadan eleştirir.

Hikâyesi parça parça tamamlanır ve son derece etkileyici, unutulmaz bir roman kişisine dönüşür. Atiye ise Sabiha’da ve Nuran’da devam eder. Suat’ın meseleleri bile öteki romanlarda başka erkeklere aktarılmıştır. Yani Tanpınar aslında her romanını bir ötekinde tamamlıyor hatta daha sonrakine de birkaç motif, kişi aktarımı yapıyor. Buna göre, ben Tanpınar için yeni bir okuma modeli öneriyorum. Onun romanlarını tek bir kitap gibi değerlendirebiliriz diyorum. Beni bu noktada hikâyelerin nasıl sonlandığı değil, Tanpınar’ın bir sonraki kitapta bu kadroyu ve meseleleri nasıl genişleteceği ilgilendiriyor.

• *Calvino’nun klasikler için sorduğu soruyu hatırlatan bir soruyla devam etmek gerekirse Türk edebiyatı için klasik değerlerde Tanpınar’ı bugünün Türkçe okurları niçin okumalıdır?*

Bir dilin klasiği, okumasak kendimizi “eksik” hissedeceğimiz kitap ise eğer, evet Tanpınar okumamak bir eksiklik. Calvino, klasikleri neden okumamız gerektiğiyle ilgili pek çok neden sıralar ama bunlardan sadece bir tanesi bile yeterlidir bana kalırsa: Bazı kitapları okumak tekrarlanması gereken bir deneyimdir. Bu nedenle o kitabın hep ba-

şucunuzda durması gerekir. Tanpınar'ın kitapları da hayatımızın değişik dönemlerinde tekrarlamamız gereken bir okuma deneyimidir.

• ***Solun ve sağın farklı bir Tanpınar'ı olduğu hep söylenegeldi. Bu biraz da Tanpınar'ın kendisini solun ve sağın dışında ya da üstünde konumlamasıyla mı ilgili?***

Evet, Tanpınar sanki böyle bir tartışmanın tam ortasına düşeceğini bilirmişçesine, günlüğünün son sayfasında bu konuya değinmiş ve kendisini iki tarafın da dışında konumlandırmıştır. Aslında iki tarafla da arası hoş değil ve kimse onu tam olarak sahiplenemiyor. Tanpınar'ın dönemindeki yalnızlığının bir nedeni de budur. “Sağ da sol da beni çok sathi okuyor.” diyor günlüğünde. Sağcıların onu çevresi, bazı yakın arkadaşlıkları nedeniyle solda gördüğünü, solcuların ise ezandan, Türk musikisinden söz ettiği için sağcıların safında saydığını söylüyor. Oysa ben sadece eserimi, “şahsen yapabileceğim şeyi yapmayı” istiyorum diyor. Yani başından itibaren sözünü ettiğim, yeryüzünde “kendini gerçekleştirme”nin, onun deyişiyle “benim diyebileceği” bir eser bırakmanın peşindedir. Edebiyatı sığ fikir karmaşmalarının üzerinde tutar Tanpınar. Hiçbir zaman bir ideolojinin savunucusu olmamıştır. Çağdaşlarının arasında, ne sağa ne de sola yerleştiremediğimiz için onu böylesine ilgi çekici ve konuşulmaya değer buluyoruz. Özgün fikirleri ve nitelikli edebî eserleriyle Tanpınar sadece kendine aittir. Farklı kesimlerden okurları olmasının nedeni de budur.

• ***Bugün Tanpınar'ın şair ve araştırmacı kimliğinin romancı kimliğinin gerisinde kaldığını ve sanki gitgide daha da geride kalacağını söyleyebilir miyiz? Eğer söylenebilecekse niçin?***

Okuma biçimlerimiz zaman içinde değişiyor. Tanpınar öldüğü zaman arkasından yazılmış yazılarda hemen hemen sadece şiirinden söz edilmiş. “Şair öldü” diye yazıyorlar, onu şair biliyor, şair sayıyorlar. Bunu bir ölçüde öyküleri ve denemeleri izliyor. Eh, bu da normal aslında çünkü kitap hâlinde basılmış tek romanı *Huzur*'dur o dönemki okurları için. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ölümünden bir ay kadar önce çıktığı için henüz edebiyat piyasasında dolaşımında değil. Bu nedenle çağdaşları için Tanpınar demek şiir demektir. Hakkında yazılan ilk kitap da şairliği üzerine olmuş zaten. Mehmet Kaplan ölümünün hemen ardından *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*'nı yayımlamış. Günümüz okuruna baktığımızda, Tanpınar şiirini sevenlerin sayısının hiçbir zaman romanlarını sevenlerin sayısına ulaşmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bana gelince, ben Tanpınar'ın öncelikle bir şair olduğunu düşünüyorum. Sadece şiiriyle değil, romanlarında da, denemesinde, öyküsünde hatta mektuplarında, edebiyat tarihinde bile şairdir. Hiç belli olmaz, şiirinin de romanları gibi öne çıkacağı bir dönem gelebilir ileride.

Araştırmacılığının ise kolay kolay eskiyeceğini düşünmüyorum doğrusu. Tanpınar'ın edebiyat tarihini ve makalelerini değerli yapan olgulardan ziyade yorumlarıdır. Tarihî olguları her kaynakta bulabilirsiniz ama bunlar ara-

sında kurulan ilişki ve özgün yorumlar için Tanpınar daima referans değeriyle önemli bir kaynak olmayı sürdürecektir. Makalelerinde bazı yazarlar için çizdiği portrelerle öylesine özgün saptamalar yapar ki büyük bir araştırmancının ortaya koyabileceğinden çok daha fazlasını kavratır size. Bu açıdan benzersiz olduğunu düşünüyorum. Ancak Tanpınar da nihayetinde belirli bir toplumsal zamanı yaşıyordu; okudukları, malzemesi o dönemin sınırları içindeydi, bu malzeme geliştikçe ve zenginleştikçe edebiyat araştırmalarında Tanpınar'ın ortaya koyduğu görüşleri değiştirecek noktaların oluşması da mümkün elbette.

- **Tanpınar'ın geniş bir kültüre sahip olduğu ve bu geniş kültürün eserlerini besleyen en temel damarlardan biri**

olduğu belirtiliyor. Şavkar Altınel'in Soğuğa Açılan Kapı adlı eserinde, "Tanpınar'ın bitip tükenmez merakı, divan edebiyatından Goethe'ye, Walt Disney'in çizgi filmlerinden varoluşçuluğa kadar her şeye, her şeye duyduğu ilgi Yahya Kemal'de görülmez. Ama doğru bir açıdan bakıldığında gerçekte 'eksiksiz' bir kültüre sahip olan Tanpınar değil Yahya Kemal'dir. Tanpınar'ın sürekli olarak yeni kültür alanlarının ve yapıtlarının eklenmesiyle büyüyen ama bir türlü doyuma ulaşmayan kültürü bu nedenle her zaman sınırlıdır. Yahya Kemal'in kendi içinde doyuma ulaşmış kültürü ise kendisi için gerekli her şeyi barındırdığı ve dolayısıyla da dışında hiçbir şey kalmadığı için sınırsızlığa ulaşmıştır." şeklinde bir saptaması var. Altınel'in belirttiği açıdan yaklaştığımızda hakkaniyetli bir değerlendirme yapmış olur muyuz?

Altınel'in değerlendirmesini ben Tanpınar için bir övgü olarak görüyorum ve söylediğine tamamen katılıyorum. Tanpınar'ın derin sezgisi ve nüfuz etme kabiliyetiyle kültürel alanda sınırlarını durmadan genişletmeye çalıştığı "bilme ve tatma" tutkusu, Yahya Kemal'de çok dardır ama kendisi için yeterlidir. Yeterliliğin verdiği tamlık ve tatmin durumu özenilmeyecek bir şey değil elbette ama bugün Tanpınar üzerine otuzu aşkın kitap yazılmışken Yahya Kemal'in giderek Tanpınar bağlamında ele alınır olmasının da nedeni bu değil mi? Ben buna kaybederek kazanmak diyorum. Tanpınar, Yahya Kemal'in rahatlığına, kendinden memnuniyetine, etrafını saran hayran çemberine kimi zaman

Tanpınar kimseye yalan söylemedi, bir şey gizlemedi ki günlüğüne hayret edelim.

kıskanarak, kimi zaman küçümseyerek bakarken “bir gün bana dönecekler” dediğinde bunu söylemek istemişti.

• *Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer’e yazdığı bir mektubunda Yahya Kemal’in kendisine şunları söylediği belirtir: “Şiirden vazgeçin dedi. Onu yapmayın, o benimle bitti. Müsaadenizle bendeniz o işi yaptım. Artık yapamazsınız.” Sonra da şu sözlerle devam ediyor: “Şiir Yahya Kemal’le bitmiyor, burası muhakkak ama ben bu işi pek beceremiyorum.” Tanpınar üzerine bunca yıldır çalışmış bir akademisyen olarak Yahya Kemal-Tanpınar ilişkisi üzerine neler söylemek istersiniz?*

Burada iki soru var. Önce yine Tanpınar’ın şairliğini konuşalım. Tanpınar “bu işi pek beceremiyorum” demesine bakmayın, günlüğünde Türkçenin bir iki şairinden biri olduğunu da söyler. Hatta çok değer verdiği “Deniz” şiiri ile Türkçe şiire büyük bir yenilik getirdiğini, bir aşama kaydettirdiğini düşünür. Tanpınar kendisini şiirde eksik bulmuyordu bence. Mektuplarından ve günlüğünden zaman zaman zaman zaman “yapamadım” çılgınlıklarının yükselmesi bütün olarak ortaya koymak istediği, kendisini geleceğe taşıyacak “eser”i içindir. Bu yetineme-

me hâli Tanpınar’ın yazar karakterinin en önemli yönüdür ve Yahya Kemal’le aralarındaki en çarpıcı fark da buradadır. Tanpınar kendisini daima göz hapsinde tutar, en acımasız dikkatlerle durmadan eleştirir. Yahya Kemal asla böyle bir şey yapmaz, şiirini ne sorgular, ne sorgulatur.

İkinci konuya gelince: Bana kalırsa, Yahya Kemal’in Tanpınar üzerindeki etkisi de sanıldığı, söylendiği kadar geniş ve derin değildir. Evet, Tanpınar’a divan şiirine başka bir gözle bakmayı öğretmiş, eski musikiden tat almanın yolunu açmıştır ama o kadar. Tanpınar’ın kültürünün genişliği ve derinliği bile, onun Yahya Kemal’e fazla bir şey borçlu olmadığını gösterir. Belki de bu yorumlar, Tanpınar’ın *Yahya Kemal* kitabında kendisini hocasına biraz fazlaca bağlama gayretinden doğuyor. Günlüğüne bakarsak, Tanpınar hiç de Yahya Kemal karşısında büyük hayranlıklar içinde değildir. Hatta tam tersine, çok sert eleştirileri, küçümsemeleri var. Sık sık, Yahya Kemal’in dar, sınırlı bir dünyası olduğunu, çevresini şiirden anlamayan zevatla doldurduğunu, kendisini daraltıp kısırlaştırdığını söyler.

Tanpınar’ın Batı kültüründeki bilgisi ve zevki Yahya Kemal’i çok çok aşmıştır. Divan şiirinde de öyle. Eser olarak ortaya koyduklarına bakarsak, Yahya Kemal’i çoğu da güfte olduğu için dile düşmüş seçme birkaç şiir üzerinden konuşuyoruz bugün. Tanpınar’ı ise hem medeniyet çatışması bağlamında fikirleriyle tartışıyoruz, hem de dili, tekniği, konularıyla kurduğu büyük edebiyat dünyasının içinde dolaşıyoruz.

Yahya Kemal kapı açmış olabilir ama oradan yürüyüp giden, görkemli bir eser ortaya koyan Tanpınar'ın üzerine, sözü edildiği kadar uzun boylu bir gölge düşürmemiştir. Yahya Kemal'in nüfuzu ve bağlantılarıyla kendisine çok yardım edebileceğini, ona Avrupa'ya açılmanın yolunu daha erken sağlayabileceğini, yolunu kısaltabileceğini söyleyen Tanpınar, bunu yapmadığı için hocasına güceniktir aslında. Tabii bu da edebî etkiden çok daha farklı, başka türlü bir babalık beklentisi, başka türlü bir bağlanma biçimidir.

• ***Günlükler Işığında Tanpınar'la Başbaşa adlı yapıt sonrası Oğuz Demiralp'in sözleriyle, "Biz onu böyle bilmezdik." tartışması aldı başını gitti. Bu biraz da bizim okurluk karakterimizin bir dökümü, kaydı niteliğindeki bir süreç olarak yaşandı. Farklı Tanpınarlar mı söz konusuydu, biz mi hayattaki Tanpınar ile yazar Tanpınar arasına sınır çekmekte başarısız olmuştuk?***

Bakın bu çok önemli... İleride, mutlaka Türk entelijansiyasının Tanpınar'ın günlüğüyle imtihanı diye bir araştırma yapılacaktır. Bunun, Tanpınar'a değil onu günlük üzerinden kendi değer yarısıyla karalamaya çalışanlara hiç yaramayacağını şimdiden söyleyebilirim. Tanpınar kimseye yalan söylemedi, bir şey gizlemedi ki günlüğüne hayret edelim. Aslında günlüğünden önce de orada söyledikleriyle az çok ortaya koymuştu kendini. Özellikle mektuplarında para sıkıntısı da, dostlarıyla inişli çıkışlı ilişkisi de, kumar tutkusu da, 27 Mayıs üzerine düşünceleri de gayet rahat takip edilebilen bir yazardır. Günlüğü belki sadece kişisel hayatı-

nın nasıl yakıcı, trajik bir boyutta sıkıntılarla geçtiğini çok daha açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bir de Yahya Kemal ve bazı yazarlar üzerine görüşlerini daha doğrudan ifade etmiştir. Tanpınar bunların yayımlanacağını bilerek yazıyordu. Özellikle günlüğün son sayfalarına doğru iyiden iyiye kayıtçı bir tarafı vardır, kendisinden çok çevresine ait dikkatlerini aktarma gayretindedir. Bu her yazarın terekesinden çıkabilecek bir günlüktür. Günlüğün ben Tanpınar'ı ve eserini anlamakta çok verimli bir anahtar olduğunu düşünüyorum. Hakkında ilgiye değer yazılar da çıktı ama bu günlük yeterince değerlendirilmedi. Maalesef yazarları düşüncelerimizi desteklediği ölçüde benimsemek gibi çocuksu bir alışkanlığımız var. Tanpınar'ın özellikle siyasi düşüncelerini eleştirirken daha çok onun üzerinden kendi durdukları yeri belirlemek isteyenler oldu. Tanpınar'ı çok sever, değerli ve önemli bir yazar olduğunu düşünürüm. Bu düşüncem günlüğünü okuduktan sonra pekişerek arttı. Çapı gerçekten çok yüksek bir yazardır Tanpınar. Bu nedenle yalnız zaten. Buna rağmen günlükte benim de okurken canımın sıkıldığı yerler olmadı değil. Mesela, öfkesinin nedenlerini çok iyi anlamakla birlikte, 27 Mayıs konusunda daha serinkanlı yazabilmesini isterdim.

• ***Tanpınar'la ilgili çalışmalar artık bıkkınlık verecek düzeyde çoğalırken birçoğundaki aynılık da işin bir başka boyutu. Orpheus'un Şarkısı'nın bu bağlamda yeni bir kulvar açtığını düşünüyorum, tam da bu anlamda daha***

yetkin ve yenilikçi çalışmalar için neler yapılmalıdır?

Öncelikle Tanpınar üzerine yapılacak araştırmaların “bıkkınlık” verdiği yargınıza katılmadığımı söyleyeyim. Sadece onun için değil elbette; hangi yazar olursa olsun edebiyat araştırması alanındaki bereket mutluluk vericidir. Kitabımın Tanpınar araştırmalarında yeni bir kulvar açtığımı söylemeniz beni mutlu etti, teşekkür ederim. Ama bu bir amaç değil sonuçtur. Yeni bir şey yapayım diye yola çıkmadım, sadece zihnimdeki bir soruya cevap aramak istemiştim. Belki okurlara değişik gelen kullandığım dil oldu. Akademisyenlerden daha farklı bir dil bekleniyor sanırım. Tanpınar üzerinde son dönemlerde çok çalışılmış gibi görünüyor ama ona dair yeni bir şey söyleyen çalışma az. Bunun için önce ezberlerden kurtulmalıyız galiba. Ya da çok tekrarlanan ve bu nedenle etkisini kaybeden bazı yargıların üzerine taze bakışlarla yeniden gitmek gerek.

• ***Orpheus’un Şarkısı ile aynı zamanda günümüzün önemli yazarlarından Ayfer Tunç ile Karanlıkta Kelimeler başlığı altında bir nehir söyleşi kitabınız da yayımlandı. Doğası gereği yüzü geçmişe dönük akademi ortamında bulunmanıza rağmen Ayfer Tunç ile bir nehir söyleşi yapma fikri nasıl ortaya çıktı?***

Aslında ben akademik değerlendirmeler için araştırmacının nesnesiyle arasına bir mesafe koymasının daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum. Yani bir yazar hakkında bütünlüklü bir değerlendirme yapmak için onun eserini

tamamlaması, hatta üzerinden belirli bir zaman geçmesi daha iyidir. Ama bu durum başka zeminlerde çağdaş edebiyat üzerine çalışmamızı da engellememeli. Günün edebiyatına tanıklık etmek, iyi yazarı ve kitabı zamanında görmek ve hakkında yazmak da gerek. Böylece daha sonra çalışacak olanlara da bir malzeme oluşturuyorsunuz. Sağlıklı olan, edebiyat tarihi ile güncel edebiyat eleştirisi arasındaki farkı gözetmek ve her iki alanda da nitelikli çalışmalar yapılmasını desteklemek. Üniversitede roman ve hikâye üzerine çeşitli dersler verirken bir yandan sözünü tamamlamış yazarları değerlendiriyorum, bir yandan da nitelikli bir edebiyatı genişletmekte olan yazarların ne yaptıklarıyla ilgileniyorum. Üniversitede düzenlediğim etkinliklerde de bir ayağın eskiye diğerinin yeniye basmasına dikkat ederim. Bu amaçla, geçtiğimiz yıl başlattığımız “Çağdaş Edebiyata Akademik Yaklaşımlar” adlı sempozyum serisinin ilk konusu 25. yılını dolduran Ayfer Tunç oldu. Edebiyatını belirli bir seviyeye getirmiş yazarlarla sürdüreceğimiz bu seriyi.

Nehir söyleşi ise sempozyum fikriyle eş zamanlı gelişti. Yazarlarla aynı anda geniş çaplı söyleşiler yaparak edebiyat tarihine birinci elden biyografik kaynak sağlamak istedim.

• ***Nehir söyleşileri bir yazarı tanımak, yapıtlarını anlamlandırmak açısından ne tür bir değer taşır?***

Bizde otobiyografi kitapları maa-lesef yaygın değil. Yazar günlükleri ve mektupları da giderek azalıyor. Özellikle günümüz yazarlarının bu türlere

çok iltifat etmediğini görüyoruz, sosyal medyada görünüyor gibiler ama bence daha içe kapanıklar. Zaman zaman kitapları yayımlandıkça kendileriyle kısa söyleşiler yapmak dışında yazarın dünyasına yönelen, onun yazıya nasıl başladığını, yetişmesini, edebiyatını oluşturan ana unsurları, etkilendiği yazarları kendisinden dinleyerek kaydeden çalışmalar pek yok. Bunlar edebiyatı belki dıştan kuşatan ama yeri geldiğinde yazarı değerlendirmek için çok değerli bilgiler sağlayabilen çalışmalardır. Tomris Uyar'ın gündökümleri, Tanpınar ve Oğuz Atay'ın günlükleri onları daha iyi tanımamız açısından ne kadar da verimlidirler. Bizde biyografi çalışmaları da fazla değil. Daha doğrusu çoğu akademik tez olarak yazılır ve kütüphanede kapalı kalır. Piyasaya yönelen yazar biyografilerinde, hazırlayan kişinin bakış açısının, kimi tercihlerinin işe karışması kaçınılmazdır. Bu nedenle yazarın ağzından kendisini uzun uzun dinlediğimiz nehir söyleşilerini çok değerli buluyorum. Edebiyatımızda epeyce arttı da sayısı bunların.

- ***Soruları nasıl belirlediniz, akış sırasını nasıl çizdiniz, kaç gün sürdü, özetle nasıl bir sistematik izlediniz?***

Çerçevemi başından itibaren yazarın edebiyat hayatına yöneleceğim şekilde belirlemiştim. Zaman zaman gündelik hayatının kimi ayrıntılarına da girdik ama bunlar çok azdır. Üç ay içinde tamamladık konuşmaları. Sonra derleyip toplama işi başladı. Yayımlanmış kısmı epeyce ayıklanmıştır. Bundan daha fazla bir malzeme vardı elimde. Aralara

konuyla ilgili görseller koymuş ve kutu içinde sözü edilen metinlere yer vermiş, dipnotlarla daha çok yer açmıştık. Ancak kitabın hacmi öylesine arttı ki, yayımlanması güç bir cilt oluştu. Çaresiz biraz küçülttük.

- ***Ayfer Tunç ile çalışmanın zorluğu ya da kolaylıklarına dair neler söylemek istersiniz? Çünkü önsözde Tunç'u arından biyografik bir malzeme bırakmaya pek de niyetli olmayan bir yazar olarak anlatıyorsunuz.***

Ayfer Tunç sadece iyi bir yazar değil, hakikaten çok da iyi bir konuşmacıdır. Ne sordumsa ona odaklı çok net, ayrıntılı ve cümleleri birbirine son derece iyi bağlanmış cevaplar veriyordu. Bu nedenle söyleşide boşluklar oluşması, akışta tutarsızlık gibi sorunlar çıkmadı. Kolay ve keyifli bir söyleşiydi. Kişisel hayata girmeyi çok tercih etmediğim için cevap alamadığım soru olmadı. Bu konuda ikimiz de aynı görüşteydik. Bir okur ve araştırmacı olarak “yazar Ayfer Tunç” a sormak ve öğrenmek istediklerimi aldım, diyebilirim.

- ***Karanlıkta Kelimeler, akademi çevresinde ya da okurlar nezdinde nasıl bir ilgi, tepkiyle karşılaştı?***

Ayfer Tunç'un çok geniş ve sıkı bir okur kesimi var. Onlardan sık sık teşekkür e-postaları alıyorum. Yazarlarını daha yakından tanımaktan mutlu oldular. Neden şu konuyu da sormadınız, diyen çıkmadı henüz. Hepsi sonuçtan memnun görünüyor. İleride Ayfer Tunç üzerine yapılacak akademik çalışmalar için de yararlı bir kaynak olduğunu düşünüyorum.